

Wit lost in één zet twee problemen op.

Schaken is een speeltuin voor het brein

Tekst schaakleraar Karel van Delft. Hij heeft een KNSB-trainersdiploma en is psycholoog en journalist. Site www.schaakacademieapeldoorn.nl. Contact: karel@kvdc.nl en 06-22226928.

Je kunt vaak het ene probleem met het andere oplossen. Kijk eerst wat je tegenstander kan doen. Net als in het verkeer: anders krijg je ongelukken. Niet alles is wat het lijkt (paradoxen). Van proberen kun je leren. Dat zijn enkele voorbeelden van inzichten die kinderen spelenderwijs opdoen tijdens schaaklessen. Je leert een 'growth mindset' ontwikkelen: 'Kijken, denken, doen'.

Schaken is een metafoor voor het leven. Met elke zet win je iets en verlies je iets. Het gaat om de samenhang van stukken en pionnen op het bord. Schaakdenken omhelst patroonherkenning, vuistregels toepassen en varianten berekenen en beredeneren. Je moet je stukken ontwikkelen: 'Alle vriendjes willen meedoen.' Wat is er in een stelling aan de hand, wat kun je bereiken? Hoe hangen de dimensies materiaal, ruimte en tijd samen? Aanvallen en verdedigen. Verstand, fysieke gesteldheid, emoties en soms toeval. Oorzaak en gevolg. Logica en verbeelding. Welk plan kun je maken? Je bent zelf het zeventiende schaakstuk.

Einstein zei ooit: 'Spelen is de hoogste vorm van leren'. Dat principe geldt ook in mijn schaaklessen. Kenmerken van de lessen zijn variatie, fascinatie en participatie (actief ontdekkend leren). Nuttig is de 'focus driehoek': plezier en leren staan voorop, winnen is een afgeleide.

Schaken kan op diverse manieren een positieve invloed op de persoonlijkheidsontwikkeling hebben: Emotioneel (bijvoorbeeld omgaan met verliezen en risico's nemen), sociaal (elkaar helpen, overleggen, samen problemen oplossen), cognitief (analyseren, redeneren, kritisch en creatief denken, kwesties verwoorden) en meta-cognitief (denken over je eigen denken en gedrag).

Die leerdoelen worden bereikt door intrinsieke kenmerken van het schaakspel in combinatie met een doordachte schaakdidactiek.

Inhoud en werkvormen zijn afgestemd op leeftijd en niveau van leerlingen.

Lessen kennen vaste onderdelen en een variatie aan thema's en werkvormen:

1. Rondvraag: leraar gaat in op vragen en ervaringen, 'go with the flow'
2. Basiskennis: boekje 'Ik leer schaken'
3. Tactiek: technieken, via gamend leren (app Chessmatec), in duo's quiz rond thema's
4. Partijanalyse: plannen maken, samen tegen computer spelen, www.lichess.org, eigen partijen bespreken of Banterblitz (leraar één minuut bedenktijd tegen leerling, geeft uitleg, klas denkt mee)
5. Varia: minigames, www.raindropchess.com, Square4Chess, Solitaire chess, enzovoort
6. Onderlinge competitie

Leerlingen krijgen een account op schaakapp www.chessmatec.com.

Ze krijgen een exemplaar van het boekje 'Ik leer schaken' van Karel van Delft of een PDF-link.

Preview www.schaaktalent.nl/index.php/boek-ik-leer-schaken). Download PDF:

www.schaakacademieapeldoorn.nl/documenten/KVDC%20boekje%20IK%20LEER%20SCHAKEN.pdf

Leerkrachten bekijken met hun klas de leuke en leerzame schaakfilm 'Lang leve de koningin':

www.youtube.com/watch?v=220DHc0li2I

Meer informatie:

Tips om zelf te schaken: www.schaaktalent.nl/index.php/leren-schaken

Schaakacademie Apeldoorn: www.schaakacademieapeldoorn.nl

Schaaklessen op scholen: www.schaakacademieapeldoorn.nl/schaaklessen-op-scholen

Boek 'Schoolschaken' van Karel van Delft: www.schaaktalent.nl/index.php/boek-schoolschaken

Artikel Karel van Delft 'Schaken, intelligentie en lesgeven op Leonardoscholen':

www.maxeuwe.nl/index.php/activiteit/columns/47-schaken-intelligentie-en-lesgeven-op-leonardoscholen

Artikel Karel van Delft over schaakdidactiek:

<http://www.maxeuwe.nl/index.php/activiteit/columns/86-columns/347-didactiek-schoolschaken>

Onderzoeksverslag Karel van Delft (UVA 1992) 'Op weg naar de schaaktop':

www.schaakacademieapeldoorn.nl/databank/14-onderzoeksverslag-op-weg-naar-de-schaaktop

Onderzoeksverslag Karel van Delft (UVA 1992) 'Schaken als leervak op de basisschool':

www.schaakacademieapeldoorn.nl/databank/13-onderzoeksverslag-schaken-als-leervak-op-de-basissschool

Impressie schaakactiviteiten Schaakacademie Apeldoorn in nieuwsbrieven:

www.schaakacademieapeldoorn.nl/nieuwsbrieven

Empowerment via schaken, columns van Karel van Delft site Max Euwe Centrum:

www.maxeuwe.nl/index.php/activiteit/columns (onder meer verhaal over Moreno)

Empowerment via schaken, video's van Karel van Delft London Chess Conference

www.chesstalent.com/chess-and-education-london-conference-2014

Tekst uit boek 'Schaaktalent ontwikkelen' van Karel van Delft en Merijn van Delft

Preview: www.schaaktalent.nl/index.php/boek-schaaktalent-ontwikkelen

Jongens	Schakers (56)	Niet-Schakers (82)
Taalvaardigheid	63.1 %	46.8 %
Rekenvaardigheid	72.9 %	59.7 %
Informatieverwerking	68.8 %	52.3 %
Meisjes	Schaaksters (21)	Niet-Schaaksters (119)
Taalvaardigheid	62.4 %	60.6 %
Rekenvaardigheid	72.6 %	56.3 %
Informatieverwerking	65.0 %	59.4 %

TABEL- Gemiddelde percentielscores van schakers en niet-schakers op de CITO- eindtoets Basisonderwijs op een Apeldoornse basisschool. Hiertoe zijn gegevens van acht achtereenvolgende leerjaren samengevoegd.

A5.1 Schaken als leervak op de basisschool

Valt er iets voor te zeggen om het schaken als (facultatief) leervak in te voeren op de basisschool? Deze vraag is aanleiding geweest voor een afstudeeronderzoek van Karel van Delft in 1992 aan de faculteit psychologie van de Universiteit van Amsterdam. Het onderzoek is uitgevoerd op een zestal Apeldoornse basisscholen.

Onder andere werden 77 schakers uit groep acht van de basisschool vergeleken met 201 niet-schakers. Duidelijk bleek dat de schakers significant beter presteren op de CITO-eindtoets resultaten van rekenen, taal en informatie verwerken (redeneervermogen). Opvallend was dat wanneer een sekse-onderscheid gemaakt werd, bij jongens hetzelfde beeld naar voren kwam, terwijl bij meisjes de schaaksters alleen op het onderdeel rekenen beter presteerden. Wanneer gecorrigeerd werd voor kinderen met een extreem lage score (onder het 15e percentiel; voornamelijk niet-schakers) bleef het beeld hetzelfde. In de tabel wordt een en ander geïllustreerd.

Op een school waar van 34 kinderen de helft in groep vier begon te schaken, bleken de schakers van meet af aan al de wat betere leerlingen. Deze groep bleek echter te klein om er duidelijke conclusies aan te kunnen verbinden.

Verondersteld werd verder dat hoe beter kinderen schaken, hoe beter ze presteren op rekenen en probleemoplossen (redeneren). Deze vraag werd onderzocht bij 106 leerlingen uit groep zeven (drie schoolklassen) waarvan de helft schaakt. Bij jongens bleek er niet of nauwelijks een samenhang te bestaan tussen hoe goed ze rekenen of redeneren en hoe goed ze schaken. Bij meisjes werd er met betrekking tot rekenen en schaakvaardigheid wel enige samenhang gevonden. Bij deze groep bleek verder dat jongens beter schaken en rekenen dan meisjes.

Hierbij moet opgemerkt worden dat er wellicht nauwelijks een samenhang is gevonden omdat tal van andere factoren, zoals motivatie en trainingseffecten, het beeld vertroebeld kunnen hebben. Overigens bleek er geen verschil in intelligentie tussen de schakers en de niet-schakers (Raven- test). De schaakvaardigheid is gemeten met een speciaal hiervoor ontworpen schaakvaardigheidstest die bestaat uit een aantal diagrammen. Bewust is niet gekozen voor ratinglijsten van interne schoolcompetities omdat dan al gauw zaken als impulsiviteit, zelfbewustzijn, vechtlust en dergelijke van invloed kunnen zijn. Dit bleek ook uit het onderzoek: competitieresultaten en theoretische schaakkennis hangen redelijk, maar niet heel sterk samen.

In ieder geval is gebleken dat het zinvol is bij dit soort onderzoek een sekse-onderscheid te maken. In eerder onderzoek is dat niet gebeurd. Duidelijk bleek ook dat het aantal meisjes dat schaakt geringer is dan het aantal jongens. Kennelijk is er sprake van een (zelf)selectiemechanisme.

Dit onderzoek is vooral gericht geweest op het nagaan van het mogelijk bestaan van zogeheten cognitieve overdrachtseffecten van schaakonderwijs. Zoals Prof. A.D. de Groot een aantal jaren geleden in een ten behoeve van de KNSB geschreven memorandum ('Chess instruction in school?') al heeft gesteld, is het niet uitgesloten dat schaakonderricht ook een aantal niet-cognitieve leereffecten kan sorteren. Daarbij valt te denken aan zaken als verlies leren accepteren, leren dat door studie vooruitgang is te boeken en dergelijke. Hij veronderstelt verder dat schaken gerelateerd kan zijn aan een productieve en creatieve manier van denken: alternatieven onderscheiden, systematisch opties afzoeken, zelfstandig beslissingen nemen, voorwaardelijk en vooruit leren denken en kritisch de realiteit testen. Deze veronderstellingen zijn echter gebaseerd op bij volwassenen uitgevoerd onderzoek (retrospectieve interviews met o.a. Spassky en Bomans).